

משכו וקחו לכם¹

"וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל זָקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכוּ וְקַחוּ לָכֶם צֶאֱן לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפֶּסַח" (שמות יב כא)²

שמות רבה טז ב - "משכו וקחו"

וכן אתה מוצא לישראל כשהיו במצרים היו עובדין עבודת כוכבים ולא היו עוזבין אותה, שנאמר: "איש את שקוצי עיניהם לא השליכו" (יחזקאל כ ח). אמר לו הקב"ה למשה: כל זמן שישראל עובדין לאלהי מצרים, לא יגאלו. לך ואמור להן שיניחו מעשיהן הרעים ולכפור בעבודת כוכבים. זהו שכתוב: "משכו וקחו לכם" - כלומר, משכו ידיכם מעבודת כוכבים וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח. שבכך הקב"ה פוסח עליכם. הוי: "בשובה ונחת תושעון" (ישעיה ל טו).³

מכילתא דרבי ישמעאל בא פרשה ה - "ולא שמעו אל משה"

אמר להם: משכו ידיכם מע"ז והידבקו במצוות. ר' יהודה בן בתירא אומר: הרי הוא אומר: "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה". וכי יש לך אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמח? נולד לך בן זכר, רבך מוציאך לחירות, ואינו שמח? אם כן למה נאמר ולא שמעו אל משה? אלא שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה, שנאמר: "ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו" (יחזקאל כ ז). ואומר: "וימרו בי ולא אבו לשמע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואומר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים: ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים" (יחזקאל כ ח-ט). זהו שכתוב: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל" - ציום לפרוש מעבודה זרה.⁴

ויקרא רבה כג ב - "לקחת לו גוי מקרב גוי"

"כשושנה בין החוחים" - רבי אליעזר פתר קרא בגאולת מצרים. מה שושנה זו כשהיא נתונה בין החוחים היא קשה על בעלה ללוקטה, כך הייתה גאולתן של ישראל קשה לפני הקב"ה ליגאל. זהו שכתוב "או הנסה א-להים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי" (דברים ד) - אלו ערלים ואלו ערלים, אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית, אלו לובשי כלאים ואלו לובשי כלאים. אם כן, לא הייתה נותנת מדת הדין לישראל שיגאלו ממצרים לעולם! אמר ר' שמואל בר נחמני: אילולי שאסר הקב"ה עצמו בשבועה, לא נגאלו ישראל לעולם...⁵

¹ הצירוף של "משך" ו"לקח" מופיע במקרא: "לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש" (שופטים ד ו) ובמדרש: "ואת עמו לקח עמו - משכם בדברים" (רש"י שמות יד ו), "קח את אהרן - קחנו בדברים ומשכהו" (רש"י ויקרא ח ב), "ויקח קרח - משך ראשי סנהדראות שבהם בדברים" (רש"י במדבר פרק טז פסוק א) ועוד. וכאן, כפשוטו, המשיכה והלקיחה הם פעולה עצמית וכמו שהיינו אומרים היום: קחו את עצמכם בידיים.

² פסוק זה נדרש גם להלכה, לא רק לאגדה. ראה ירושלמי קידושין פרק א שלומד מפסוק זה דין קניין משיכה בבהמה דקה. ראה גם מכילתא דרבי ישמעאל פרשת בא - מס' דפסחא פרשה יא שלומד מפסוק זה על הצורך בכוונה לשם מצווה בשחיטת קרבן פסח. ראה גם פירוש רמב"ן בדרשתו על "משכו" שמקשר את הענין לשיבתם הראשונה של בני ישראל בארץ גושן כרועי צאן של מקנה פרעה (בראשית פרק מז). דברי הרמב"ן והמכילתא על כוונה לשם מצווה בקרבן פסח, יכולים להתקשר יפה למדרשים שנביא להלן.

³ ובהמשך המדרש בתחילת פרשה ג שם: "בשעה שאמר הקב"ה למשה לשחוט הפסח, אמר לו משה: ריבון העולם, הדבר הזה היאך אני יכול לעשות? אי אתה יודע שהצאן אלהיהן של מצרים הן? שנאמר: הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוננו! אמר לו הקב"ה: חייך אין ישראל יוצאין מכאן עד שישחטו את אלהי מצרים לעיניהם שאודיע להם שאין אלהיהם כלום". מעין טיעון כלפי פרעה שבני ישראל צריכים לצאת ממצרים ולעבוד את ה' במדבר כי אי אפשר לזבוח לה' במצרים, זה תירוץ טוב. אבל באמת, אתם חייבים לעשות זאת לעצמכם וזה תנאי לגאולה. ולגבי סיומת המדרש לעיל, ההקשר לפסוק בישעיהו "בשובה ונחת תושעון" דורש הסבר. ראה המשך הפסוק שם: "בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם" שפירושו, אם תשכילו לשמור על שקט וביטחון עצמי, זו תהיה גבורתכם. גם כלפי המצרים. ועפ"י הדרש אפשר לומר: בתשובה ובנחת שתעשו לקב"ה - תושעון. (ולפי הסיומת של הפסוק "ולא אבייתם", אולי זה באמת הפשט של הפסוק).

⁴ דרשה זו גם היא על הפסוק "משכו וקחו", אך היא מאזכרת את העבודה הזרה (ע"ז) של בני ישראל במצרים בהקשר עם תחילת שליחותו של משה וכסיבה מדוע לא שמעו אליו בני ישראל (כפי שאכן חשש). ואולי גם כסיבה מדוע התהליך היה ממושך ולא הסתיים מהר יותר כפי שכולם ציפו. לא רק בגלל עקשנות פרעה נמשך התהליך, אלא גם בגלל הצורך לעקור את העבודה הזרה מבני ישראל. "למען רבות מופתי בארץ מצרים" לא רק בשביל המצרים, אלא גם בשביל בני ישראל.

⁵ יש שוני מהותי בין מדרש זה והמדרשים שהבאנו לעיל. כאן אין אזכור לע"ז (חוץ אולי ממגדלי בלורית?), רק לעבירות קלות יותר. והגאולה הייתה רק בזכות השבועה לאבות. ואילו אצלנו יש ע"ז, אבל יש גם "משכו וקחו" - פעולה שלכם. מבירא עמיקתא לאגרא רמה. ובכל זאת יש גם דמיון. כי הוצאת בני ישראל, עפ"י מדרש זה, גם אם לא ממש עבדו עבודה זרה, הייתה: "לקחת לו גוי מקרב גוי - גוי מקרב עם, או עם מקרב גוי - אין כתיב כאן, אלא גוי מקרב גוי" (שם). "כאדם שהוא שומט את העובר ממעי הפרה" (מכילתא

שמות רבה מג ז - חטא העגל

"למה ה' יחרה אפך בעמך, אשר הוצאת מארץ מצרים" - מה ראה להזכיר כאן יציאת מצרים? אלא אמר משה: ריבון העולם, מהיכן הוצאת אותם? לא מארץ מצרים שהיו כולם עובדי טלאים? א"ר הונא בשם ר' יוחנן: משל לחכם שפתח לבנו חנות של בשמים בשוק של זונות. המבוי עשה שלו והאומנות עשתה שלה והנער כבחור עשה שלו - יצא לתרבות רעה. בא אביו ותפסו עם הזונות. התחיל האב צועק ואומר: הורגך אני. היה שם אוהבו, אמר לו: אתה איבדת את הנער ואתה צועק כנגדו? הנחת כל האומניות ולא למדתו אלא בשם והנחת כל המובאות ולא פתחת לו חנות אלא בשוק של זונות! כך אמר משה: ריבון העולם, הנחת כל העולם ולא שעבדת בניך אלא במצרים שהם כולם עובדין טלאים. ולמדו מהם בניך ואף הם עשו העגל. לפיכך אמר: "אשר הוצאת מארץ מצרים" - דע מהיכן הוצאת אותם.⁶

ויקרא רבה כב ח - "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים"

ר' פינחס בשם ר' לוי: לבן מלכים שגזז⁷ לבו עליו והיה למוד לאכול בשר נבלות וטרפות. אמר המלך: זה יהיה תדיר על שולחני ומעצמו הוא נידור. כך לפי שהיו ישראל להוטים אחר עבודה זרה במצרים והיו מביאין קורבנותיהם לשעירים - ואין שעירים אלא שדים ... והיו ישראל מקריבין קורבנותיהם באיסור במה ופורענויות באות עליהן. אמר הקב"ה: יהיו מקריבין לפני בכל עת קרבנותיהן באהל מועד והן נפְּשִׁים מעבודה זרה והם ניצולים.⁸

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו פרשה ו

"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". למה נאמר? שלא ליתן פתחון פה לישראל לומר, לא נצטווה על עבודה זרה, אלא מי שיצא ממצרים. לכך נאמר "על פני", לומר, מה אני חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, אף אתה ובנך ובן בנך לא תעבוד עבודה זרה עד סוף כל הדורות.⁹

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: אפשר שהאמירה: "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו", יחד עם האמירה: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", בליל הסדר, מקבלות כעת משמעות חדשה וקונקרטית מאד. "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" - כזה "כאילו" כמו שצעירנו אומרים כשהם מתכוונים למשהו קונקרטי ומעשי ביותר.

6 בשלח). "כזהבי הזה שפושט את ידו ונוטל את הזהב מתוך הכור" (מדרש תהלים קז). כל כך התערבו בני ישראל בתוך מצרים. ומה נעשה עם המדרשים המדברים בזכות בני ישראל שלא שינו שמם ואת לשונם (שמות רבה א א, ויקרא רבה לב ה ועוד)? על כורחנן, נראה שיש כאן גישות שונות וזו שאנו מביאים הפעם, היא הקשה והמקטרגת ביותר על בני ישראל.

7 בחטא העגל מנצל משה את הע"ז שעבדו בני ישראל במצרים לסגוריה עליהם ואומר לקב"ה: תזכור מאיפה הם באו. אתה שהורדתם למצרים בעבותות ובחבלים (ראה המדרשים על הפסוק בהושע יא ד: "בְּחַבְלֵי אֲדָם אֲמַשְׁכֶּם", שבת פט ע"ב ועוד), איך אתה מלין כעת עליהם? זה אותו משה שזועק וקובל: למה דווקא הדור שלי (ראה דברינו **אותם הנתונים תחת הבנין** בפרשת שמות). ובעקיפין נוגע מדרש זה בנושא מרכזי אחר של עצם הטעם והתוחלת בשעבוד מצרים. האם היה כל השעבוד "כדאי"? האם לא יצא שכרו בהפסדו? האם היה כדאי לפתוח חנות בשמים בשוק של זונות? השווה מדרש זה מול המדרש הפותח את שמות רבה: "חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר" - "את אשר יאהב ה' יוכיח" - "אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה". מדרש שהוא בשבח הגלות והשעבוד כגורם מרכזי ומחנך.

8 נתגאה, זחה דעתו, ראה אבן שושן. אבל אחרים פירשו: נתבלבל. ומקור המילה לא ברור.

9 הקמת המשכן היא המרפא לע"ז של מצרים שעדיין לא נגמלו ממנה, גם לא אחרי יציאת מצרים, קריעת ים סוף ומתן תורה. ואין גם צורך "לחכות לחטא העגל". המשכן הוא התשובה לעבודה זרה, זו של מצרים שחטא העגל איננו אלא אחד מספיחיה (הצפויים).

10 מדרש זה קצת תמוה, שהרי מה ההוה אמינא לומר שרק יוצאי מצרים נצטוו על עבודה זרה? ואולי לפי המדרשים שהבאנו לעיל, שכל יציאת מצרים הייתה במטרה לעקור את העבודה הזרה שהיו שטופים בה, ולפי הגמרא ביומא (סט ע"ב) שחכמים עקרו את יצר הרע של ע"ז מן העולם, שוב אין חשש לע"ז (לפחות לא ברמה של "על פני"). באה התורה ומלמדת אותנו שבכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים גם במובן זה של יציאה מעבודה זרה. לכל דור העבודה הזרה שלו וכל דור צריך למשוך ולקחת את עצמו מתוכה. וזה טעם נוסף לפסח דורות! וכנגד הגמרא ביומא הנ"ל שכבר נעקר יצר ע"ז מן העולם עומדים דברי מדרש דברים רבה (ליברמן) בפרשת דברים: "אמר הקב"ה: בעוה"ז, לפי שהיה יצר הרע היו עושים ע"ז. אבל לעתיד לבא אני עוקר יצר הרע מכם, ואין אתם חוטאים עוד, שנאמר: והסירותי את לב האבן מבשרכם (יחזקאל לו כו)". רק לעתיד לבוא יעקר סופית יצר הרע של עבודה זרה. עד אז, כולנו יוצאי מצרים וכולנו מצויים לצאת מעבודה זרה שבנו, יום יום.